

JONAS BILIŪNAS

LAIMĖS ŽIBURYS

IR KITI GERIAUSI APSAKYMAI

JONAS BILIŪNAS

LAIMĖS ŽIBURYS

IR KITI GERIAUSI APSAKYMAI

OBUOLYS

PAR SAPNĮ

Atguliau į lovą. Kūnas buvo pailsęs nuo silpno valgio ir dienos darbo, galva sunki ir apsvaiginta rūpesniais ir neišrištais klausimais, kurie kaip tyčia lindo į galvą, klaidžiojo po urvelius mano smagenų ir, nerasdami ten geistinos išeigos, rinkosi į kuopą ir, kaip rūkas, dangstė mano protą. Organizmas pageidavo atilsio, bet ausyse nuo sujudintų driksnių užė ir skambėjo visoki balsai, o sukeltos liūdnos mintys, kaip mašalai, sukėsi po mano galvą ir ilgai nedavė užmigti. Ant galo apsnūdau, ir mano omenę pradėjo lankyti nerimūs sapniai...

Pasijutau tartum šviesioj pasaulyje, kurią mes vadiname dangumi, kur auga rojaus medžiai, gieda stebėtini paukščiai, kur mūsų šventi sentėviai gyvena be jokių rūpesnių ir vargų, drąsių mislių ir pageidimų, – ir pamačiau patį Sutvertoją svieto. Jis sėdėjo ant ankšto spindančio sosto ir visa matančiomis akimis maloniai veizėjo ant visos pasaulės ir ant nesuskaitomų minių aniolų ir šventųjų, klūpančių aplinkui jo sostą. Bet ūmai jo veidą apsiautė tik ką užmatomas rūpesnio

šešuoletis, ir, pašaukęs iš minios aplinkui stovenčių aniolą, jis tarė jam:

– Tikras tarne! Ne sykį siunčiau tave pildyti mano paliepiamus ant žemės; siunčiu ir dabar. Keliauk pas vieną dievobaimingą žmogelį, ūkininką Žagarį, ir paskyręs nuo kūnų atnešk dūšias jo mylimų sūnaus ir dukterės: lai amžinoj laimėj jie garbina Sutvertoją savo. Noris sunkiai kovoju nepildančius prisakymų mano, bet neužmirštu mažiausiojo iš tarnaujančių man. Dėl to noriu palaiminti Žagario šeimyną, nes jis visados buvo tikru tarnu mano. Noris matau didelę jo meilę prie vaikų, bet žinau, kad jo sūnus, gyvendamas ant žemės, išeitų mokslus ir, užmiršęs vardą Sutvertojaus savo, kiltų prieš valdžią ir senus įstatymus mano, o duktė, įsitikėdama broliui, sektų pėdomis jo prapulties, – ir tuo ne tiktai abu – dabar būdami nekaltais – pražudytų dūšias savo, bet dargi užkirstų kelią išganymui savo tėvo, nes ant jo pultų visi paržengimai vaikų. Dėl to eik, ištraukie jaunas dūšias nuo prapulties amžinos, kad dievobaimingas tėvas nematytų paklydusiais vaikų savo, bet galėtų suseiti su jais pas mane...

Girdėjau, kaip po tų Sutvertojaus žodžių nesuskaitomos minios aniolų ir šventųjų stebuklingais balsais pradėjo garbinti Viešpatį savo, ir mačiau, kaip aniolas, mosterėjęs savo baltais sparnais ir vienam akies mirksnyj

parskridęs neaprubežiuotą plotą oro terp dangaus ir žemės, įlindo pro langą į stovinčią ant Dubysos kranto Žagario gryčią, kad ten išpildyti paliepimą Viešpaties savo.

Paskui staigu visas atsimainė, – ir aš pasijutau nedidelėj bažnyčioj. Buvo dar ankstus rytas. Bobinčių poteriavo suklaupę kelios moterys ir du apdriskusiu ubagu; zakristijonas sukėsi apie altorių: matyt, kuningas taisėsi išeiti mišion. Aš stovėjau prie sienos ir, rodos, kaip niekad os nebuvęs bažnyčioj, dairiausi aplinkui, prisiveizėdamas ir klūpančioms moterims, ir spindančiam, papuoštam liktoriais ir brangiu kryžiu, altoriui. Staigu nuo gatvės davėsi girdėti liūdna gaida giesmės, kuri kaskart darėsi aiškesnė ir balesnė, – ir štai pro atviras bažnyčios duris įėjo kuopa liūdnai giedančių moterų ir vyrų, nešindama mažą grabą. Tai buvo laidotuvės. Nešėjai pastatė grabą ant morų, giesmės balsas nutilo, – ir visi žmonės, išsiskirstę po bažnyčią, suklaupę ėmė poteriauti. Tykiai gulėjo grabe lavonas... Štai pro bažnyčios duris pamačiau įeinantį susikumpinusi vidutinio ūgio žmogų. Jis skubina i prie grabo ir, puolęs ant kelių, pradėjo bučiuoti žemę ir balsiai verkti. Garsas jo vaitojimo sklaidėsi po bažnyčią ir atsimušdamas nuo jos sienų, kaip liūdna gaida, skambėjo poteriaujančių ausyse, dasiekdamas jų širdis. Dvi apyseni

moteri prijuostėmis šluostė sau veidą. O senas susikumpinęs žmogus vis verkė; jo gailestinga gaida, kilstanti vis aukščiau ir aukščiau, trukdė poteriaujantiems maldą, – ir visi nerimastingai dairėsi aplinkui. Du vyrišku priėjo prie vaitojančio žmogaus ir, ramiai prikalbinėdami, stengėsi išvesti jį laukan. Bet jis išspruko jiems iš rankų, pribėgo prie Altoriaus ir, parpuolęs ant veido, suriko, apsvaigintas nuo ištiktos nelaimės:

– Dieve! Nepasigailėčiau paskutinį šimtą rublių tau atiduoti, kad tiktai sugrąžintum man sūnų!

Viename užkampyje kasžin kas susijuokė, bet tuojaus nutilo, – tiktai girdėjosi pridvėsinta žmogaus rauda; ant visų veidų matėsi nusiminimas, išgąstis; nekurios moterys dievobaimingai lingavo savo baltomis galvomis. Vaitojantį žmogų skubinau išvedė iš bažnyčios. Mačiau skausmais išvagotą jo veidą, pabalusias išverstas akis, jaučiau dejavimus jo širdies, girdėjau, kaip užkimusiu, pridvėsintu balsu jis sakė:

– O Dieve, Dieve!..

– Kas tas nelaimingas? – mislijau stovėdams.

– Tai – Žagaris, nabašninko tėvas, – tarė tylom iš užpakalio – lyg žinodamas mano mislį – negirdėtas man balsas.

Aš atsigrėžiau: šalip manęs stovėjo nepažįstamas galingas žmogus labai aukštas, rūstaus rimto veido, su

pailga kuprota nose ir ilgais juodais plaukais; jo juodos, kaip angliai, akys degė narsumu ir su pasididžiavimu veizėjo aplinkui; veidas jo buvo šviesus ir spindantis; drabužių jokių neturėjo.

– Kam teip skaudžiai nubaudė Dievas tvirtai tikintį Žagarį? – pratariau aš rimtam galiūnui.

– Tai – ne Dievo kaltis, – atsakė jis.

– Kaip tai? – nusistebėjau. – Aš pats mačiau, kaip Dievas siuntė aniolą nužudyti Žagario vaikus!

– Tai – vaisius tavo ligotų minčių, – atrėmė jis vėl. – Tavo paties išsvajotas ligos paveikslas: tas vaikas numirė nuo raupų ligos, tarpe jūsų pačių gimusios. Ir jūs tikrai par savo silpnumą ieškote viskam priežasties svetur, kaltinate Dievą teisybės ir proto. Tu sakai: „Tvirtai tikintis Žagaris?“ – traukė jis toliaus. – Abejoju: negali būti tvirtais nė tikėjime, nė savo darbuose silpni žmonės, kurie, nesuprasdami savo spėkų, laukia laimės iš svetur, o nežino, kad ta laimė slepiasi ir gyvuoja jų pačių dvasioje; kurie viską – ir laimę, ir meilę, ir dangų – perka arba tikisi nupirkti už piningus teip pat, kaip tas nelaimingas dievobaimingas Žagaris, norintis nelaimėje už piningus išpirkti nuo Dievo savo vaikus. Dėl ko jūs, – kalbėjo atsigręždamas prie manęs galiūnas, – laukiate visko nuo kitų, o neatkreipiate atidos ant savo ypotos, kur yra tiek užsislėpusios energijos ir spėkų, kur

galite atrasti tikrą šaltinį laimės? Pažinę savo dvasiškas spėkas, atmetumėt jūsų pačių išsvajotas šmėklas ir ligotas mintis; supratę savo galę, sunaudotumėt ją įgijimui tarpe žmonių visuotinės laimės, turėtumėt tvirtą tikėjimą ir pasivedimą savo darbuose ir tikrai pažintumėt Dievą teisybės, proto ir lygybės. Dabar gi jūs esate tiktai save mylinčiais silpnais egoistais, kurie nelaimėje mindo kojomis tuos, prieš kuriuos neseniai dar drebėjo ir meldėsi. Žiūrėk, jei netiki! – tarė jis, paėmęs mane už rankos.

Aš pakėliau akis ir staigu pamačiau, kad jau nebe bažnyčioj mes esame, bet Žagario gryčioj. Ant lovos gulėjo baltai aptaisytas lavonas mažos mergikės, kurią apsikabinusi graudžiai verkė apyseni moteriškė. Čia pat prie lovos sėdėjo dar trys moterys ir prijuostėmis šluostė sau veidus. Gryčia buvo tuščia. Bet štai atsidaro durys ir įeina tėvas Žagaris, tiktai ką sūnų palaidojęs. Jo du vaiku staigu apsirgo rauplėmis, sūnus pasimirė, bet ant duktės pasveikimo tėvas turėjo dar viltį. Dabar išvydęs jau lavoną, sukaukė kaip akmeniu prislėgtas ir puolė prie dukters; paskui staigu atsikėlė ir kaip pablūdęs pradėjo bėgioti po gryčią. Mačiau, kaip jis draskė nuo sienų paveikslus šventųjų ir myniojo juos po kojų; girdėjau, kaip jis vaitojo, užkimusiu ir pridvėsintu balsu kartodams: „Viešpatie, kaip tu man, taip ir aš tau!“

Mačiau, kaip nutvėręs iš pasuolio kirvį išbėgo pro duris į lanką ir pradėjo kapoti stovintį arti kryžių, vis karto-
dams užkimusiu balsu: „Viešpatie, kaip tu man, teip ir
aš tau!“ Girdėjau, kaip kryžius su triukšmu krito ant
žemės ir kaip Žagaris, voliodamasis po kiemą ir dras-
kydams sau plaukus, lyg kaukdams vaitojo...

Ir vėl staigu viskas atsimainė. Aš ėjau su rimtu ga-
liūnu keliu. Jis žengė labai greitai, ir aš, kaip mažas vai-
kas, tik spėjau paskui jį bėgti.

– Matai dabar tvirtumą jūsų tikėjimo! – kalbėjo
galiūnas. – Tas dėl to, kad jūs nesitikit patys sau ir tik-
tai nuo kitų laukiate laimės; mislijate, kad geri daik-
tai paeina nuo geros, o blogi – nuo piktos dvasios, tuo
tarpu kad jūs patys esate valdonais savo būvio, patys
gimdote vaisius savo pasielgimų, tiktai nemokate nau-
dotis iš savo dvasiškų spėkų – neištraukiate jų aikštėn,
bet slepiate gilmėj savo nuvergtos ypatos nuo jūsų pa-
čių akių. Kiek jūs sunešat aukų savo kvailumui, savo
silpnai dvasiai! Kiek pražudėt mažų kūdikių ant aukos
melagingiems dievaitiems, kiek sudeginot narsių proto
vyrų ir nekaltų moterų; kiek dar ir dabar padedat savo
kraujo, puošdami auksu jų šmėklas! O tuo tarpu tikro
Dievo, Dievo teisybės, proto ir lygybės, nepažįstat! Jūs
vergai, velkantieji ant savo sprando jungą! Jūs jį velkate
jau ne vieną tūkstantį metų ir ligi šiolei negalite nuo jo

nusikratyti. Jūs ant savo sprando užsidėjote valdonus ir nuo jų, o ne nuo piktos dvasios, paeina blogi apsi-reiškimai jūsų gyvenimo. Paveizėk aplinkui! – tarė jis mosterėjęs ranka. – Matai gaują didžturčių ir valdonų, laikančių savo leteną ant šimtų, tūkstančių ir milijonų žmonių. Ar matai, kokius turtus tie nuvergti žmonės krauna savo valdonams, o patys tuo tarpu skursta varguose. Jūs mėgstate kaltinti savo nelaimėse piktas dvasias ir visokius maištininkus, tikite, kad jie yra šaltiniu jūsų vargų, – o tuo tarpu nematote, kad didžiausiu jūsų priešu yra valdžia, kuri parkreipdama tikėjimą siūlo jums nusižeminimą ir vargus, o apie brolystę ir lygias tiesas užmiršta. Vardan tos valdžios liejasi kraujas varguolių, viešpatauja tamsybė; po jos priegloba didžturčiai traukia iš jūsų paskutines syvas doros, išjuokia ir mindo po kojų jūsų seseris, par girtuoklystę ir kitus įrankius atima iš savo kišenį nuo jūsų paskutinį kruvinai uždirbtą grašį. Ne piktos dvasios, ne maištininkai ardo jūsų gyvenimą, ne jie uždėjo jums jungą ant sprando, bet tos šmėklos, kurias garbinimui jūs patys išmislijote, tie valdonai, po kurių letena su nusižeminimu padėjote savo sprandus. Teisybė, maištininkai – priešai valdonų, kurie skriaudžia ir vergia žmones, jie visados kovos prieš terioniškus valdžios apsi-reiškimus – kokia ta valdžia nebūtų, – visuomet sėjo ir sės pasipriešinimo grūdus

žmonių širdyse. Dėl to valdonai keikia savo priešus iš sakyklų, piktos dvasios šalininkais juos vadindami. Bet piktomis dvasiomis jie yra tikrai dėl valdžios. Jums gi jie yra geriausiais draugais, nešiotojais laisvės, stiprybės, narsumo ir lygybės. Tie visi maištininkai, sudeginti ant laužų proto vyrai, kankinami ir parsekiojami, duoda jums puikiausį pavyzdį kovos ir pasipriešinimo terioniškai valdžiai; sekdami tuo jų pavyzdžiu jūs tobulinat savo gyvenimą, gerinat būvį, nešate ant savo pečių visos žmonijos geresnę ateitį ir laimę. Tikrai eikite tuo keliu, numetę šmėklas ir terionus nuo savo sprando, o ištraukę aikštėn savo spėkas, sądarą ir broliškus jausmus, – tada greitai dasieksite laimės, įgysite tvirtą tikėjimą, turėsite visi vienodą teisingą Dievą...

Teip kalbėdamas galiūnas atmetė uždangalą ir parodė man nuvergtą žmoniją. Mačiau vaitojančius vergus, aukaujamus melagingiems dievaitiems kūdikius, deginamus ant laužo proto vyrus ir moteris, kovojančius tarp savęs brolius ir par valdžios prispyrimą liejančius kraują savo artimo; mačiau didžturčių kambariuose išjuoktas ir paniekintas varguolių dukteris, gyvuliškai parduoliojamas moteris ir vaikus, darbininkus, nuo vargų ir sunkaus darbo pajuodavusius, ligotus, atiduodančius savo spėkas ir gyvastį pininguočiams. Girdėjau tų nelaimingųjų vaitojimus ir keiksmus liemsmui,

jaučiau skausmus jų nužemintos, pamintos po kojų
ypatos ir siaurus apsireiškimus jų dvasios, ir mano šir-
dis plyšo iš gailėsčio...

– Pasakyk, kas tu toks esi, išmokink, ką reikia da-
ryti? – surikau nesavu balsu, tverdamas už rankos ga-
liūną, – bet staigu atbudau, ir viskas pranyko. Jaučiau
tikrai krūtinėj smarkų plakimą širdies; visi kūno sąna-
riai skaudėjo, galva buvo sunki ir karšta, veidas išpiltas
prakaitu; ausyse skambėjo ir užė visoki balsai, o už lan-
go, kaip atbalsis nelaimingų varguolių, be parstojaus
kaukė, staugė ir verkė šiaurinis vėjas.

1901.XII.26

PIRMUTINIS STREIKAS

Atmenu, buvau dar jaunas gimnazijos mokinys...

Nors jau pavasario saulė linksmai žiūrėjo pro mano langą, nors lauke sprogo ir žydėjo medžiai, vienok sėdėjau savo kambary: rengiaus prie egzaminų. Buvo rytas, giedras, ramus ir malonus...

Štai atsidaro mano kambario durys ir uždusęs, sukaitęs, su linksmai degančiom akim įbėga Rokus, mano draugas.

– Ar žinai ką, – sušuko jis, – darbininkai streikuoja!

– Kas, kur? – klausiu aš, pašokęs ir iškėtęs akis.

– Sakau, darbininkai streikuoja, – rėkia, mojuodamas rankom Rokus. – Juk šiandien pirma gegužės!

„Pirma gegužės, streikuoja“ – pereina per galvą mislis, nušviečia protą: pasidaro linksma ir lengva; iš džiaugsmo norisi ir verkti, ir juoktis, ir šokti...

„Darbininkai streikuoja!“ Tie žodžiai buvo taip įstabūs, netikėti ir malonūs. Jau buvau skaitęs socialistų knygeles ir laikraščius; girdėjau apie kilstantį darbininkų judėjimą, apie jų kovą su valdžia, su skriaudėjais; girdėjau apie pirmą gegužės ir darbininkų streikus;

sapnuodavau apie tai naktimis kaip apie koki šventą, tolimą, negalimą daiktą, nes tas buvo kitur – ne pas mus... Pas mus dar visa kas, kaip vanduo po ledu, tykliai ir bailiai sriuveno... Ir štai šiandien man tenka pirmąkart išgirsti malonią ir linksmą naujieną...

– Sakyk, kaip tas atsitiko? – prašau drebančiu balsu Rokaus, negalėdamas nustovėti ant vietos.

– Mesk knygas, eikim – pamatysi, – ragina mane Rokus. – Tyčia užbėgau tavęs pavadinti.

Knyga skrenda ant lovos – ir akies mirksny atsiduriam ant gatvės. Lekiam kone tekini.

– Kurgi? – klausiu savo draugo.

Dabar turi būt prie tilto, kur vagonų pabirkas, – sako jis, – bet eikim mažesnėmis gatvėmis: mokinių, mačiau, neprileidžia, gali suturėti.

Dideliais vingiais lekiu siauromis gatvėmis, užduosę, sukaitę.

– Išeinu, kad tu žinotum, iš savo kvateros, – pasakoja man giliai kvėpuodamas Rokus. – Žiūriu: prie geležies pabirko minia žmonių. Kas per, velnias, misliju sau, – reikia eit pažiūrėti. O čia trys bobos patvoryj zvimbia: „Dievuliau, ką čia dabar tie šetonai užsimanė, – ir Dievo nebijo ramiems žmonėms darbą gaišinti...“

– Pribėgu: pabirko vartai atviri, ponybė, perbalus ir išsigandus, stovi ant kiemo, o iš vidaus, kaip dūmai iš

pečiaus, virsta aprūkę, paišini darbininkai; prie vartų stovi aukštas jaunas darbininkas ir šaukia: „Draugai, meskit visi darbą, eikit ant gatvės, – šiandien mūsų šventė, pirma gegužės – laisvės ir atilsio diena; ištisus metus vargom ir dirbom pabirkantams, šiandien galim atsilsėti! Eikim nuo pabriko prie pabriko, kvieskim visus draugus prisidėti, – lai visi mato mūsų galybę ir vienybę!..“

– Žiūrėk! – sušunka Rokus, kada iš užkampės išbėgam ant didžiosios gatvės.

Mano širdis ūmai sustoja plakus, kūnas nutirpsta; paskui vėl greitai greitai muša smilkiniuos, ūžia ausys. Matau tą, ko buvau nematęs. Nuo tilto visa gatvė pilna žmonių. Eina jie ramiai, rimtai, iš palengvo: nesigirdėt nė juokavimų, nė dainų. Išblyškusios merginos, pasilenkę, pajuodavę seniai ir jauni vaikinai, – visi aprūkę, paišini, tiktai ką darbą pametę, pabirkus palikę. Pavirš jų minios, tai čia, tai ten, matos nešamos sprogstančių medžių šakelės, plavėsuoja ant lazdų iškeltos raudonos skaros. Kaip plati upė plaukia iškilmingai pirmyn ta galinga srovė žmonių, tik dabar pajutusių savo vargus, skriaudas, prispaudimą, – plaukia ramiai, iš palengvo... Vienok aplinkui kilsta baimė, neramumas. Visur uždaro krautuves ir puikius magazinus; languos pasirodo ir tuojuo nyksta išsigandusių ponų veidai; iš visų šalių skubiai renkas policija, su baime dairos aplinkui

ir nežino, ką daryti. Tik apdriskę, basi vaikai, subėgę iš viso miesto, neatboja nieko: jie drąsiai eina priešakyj darbininkų minios, linksmi šokinėja, čėža, žiopso...

Mes su Roku skubinau prasitrinam į darbininkų tarpą ir tenai pranykstam...

Štai minia prieina prie kapsulių fabriko. Čia dirba 400 žmonių – daugiausia merginų. Dunzga ir kriokia mašinos, virsta iš kamino dūmai. Priešais fabriko, kitą gatvės pusę, stovi aukštas raudonas kalėjimas; stora akmeninė siena aplinkui. Ir čia, ir ten uždaryta.

– Atadarykit! – šaukia darbininkai, klebindami fabriko vartus.

– Neleisiu! – rėkia iš vidaus direktorius.

– Vartus laušime! – grasina jam nuo gatvės.

Vartai staiga atsidaro, pasirodo storas direktorius ir triskart šauna iš revolverio; niekam nepataiko. Darbininkai išmuša jam revolverį iš rankų ir veržiasi ant kiemo.

– Meskit greičiau darbą ir eikit čia! – šaukia iš minios jaunas darbininkas. – Šiandien mūsų šventė – pirma gegužės!

Mašinų dunzgėjimas ir kriokimas nutyla, kamino dūmai nyksta. Fabriko duryse pasirodo išblyškusios merginos, bailiai žiūri į susirinkusius, – paskui bėga ant gatvės, maišosi su minia ir tenai nyksta.

– Bravo! Ura! – linksmi šaukia minia, sujudus, su-
bruzdus. Kalėjimo langai visur atsidaro, pasirodo žmo-
nių stovylos, kyšo rankos su plasnojančiomis skarelėmis.

– Vivat! Vivat! – sušunka pradžiugę kaliniai, ir gele-
žinės langų krotos dreba ir linksta nuo jų rankų.

– Vyrai, eime, išleiskim kalinius! – kilsta iš minios
drąsūs balsai. – Jie nekaltai ten sėdi, badas, vargai ir
valdžios prispaudimas juos ten uždarė!

Išsigandus policija ir kalėjimo sargai bėga prie jo
vartų, ištraukia savo kardus. Minia, kaip vėtros sukelta
jūra, linguoja ir ūžia. Tik rimtesnių darbininkų bal-
sams pasiseka sulaikyti drąsuolius nuo išardymo kalė-
jimo vartų...

Policija nesnaudžia. Jau nutvėrė keletą drąsesnių
darbininkų ir tysia juos į dalį. Štai gatvės gale trys po-
licijantai užpuola ant atsilikusio darbininko, tveria jį
už pečių. Tas pasipurto ir nukrato juos šalin. Subėga
daugiau, paverčia jį ant žemės, muša kumščiais, spardo
kojomis; užverčia ant vežimo ir sulipę viršum jo veža į
kalėjimą.

Pats policmeisteris sukasi po darbininkų tarpą, kei-
kia ir varo juos namon.

– O tau ko čia reikia, ar ir tu maištininkas? – už-
sipuola jis ant išblyškusio 15 metų vaikiną, kuris stovi
prie tvoros ir liūdnom akim žiūri aplinkui.

**ĮSIGYKITE
KNYGĄ DABAR**

obuolys.lt